

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

6 września 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 6 września 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku
z 30 lipca 2021 r., I ACa 813/20,
w sprawie z powództwa B.S., D.K. i A.K.
przeciwko Bank spółce akcyjnej
w W.
o ustalenie ewentualnie o zapłatę ewentualnie o ustalenie,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanego na rzecz
powodów koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 2700 (dwa
tysiące siedemset) zł z odsetkami w wysokości odsetek
ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego
za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia orzeczenia
zobowiązanemu do dnia zapłaty.**

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorzczak

Agnieszka Piotrowska

(M.M.)

UZASADNIENIE

Powodowie B. S., D. K. i A. K. w pozwie skierowanym przeciwko Bank (S.A.) w W. Oddział w Polsce (dalej Bank) domagali się ustalenia nieważności umowy kredytowej

z 1 lutego 2008 r. Sformułowali także żądanie ewentualne, domagając się zasądzenia od pozwanego na ich rzecz kwoty 162 786,60 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty lub ustalenia bezskuteczności wobec nich postanowień zawartych w § 2 ust. 1 i § 14 umowy kredytowej oraz postanowień zawartych w § 9 ust. 2 pkt 1, § 2 pkt 12, § 7 ust. 4 i 5, § 11 ust. 1 i § 23 Regulaminu kredytu hipotecznego, stanowiącego integralną część wskazanej umowy.

Wyrokiem z 6 października 2020 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił powództwo o ustalenie nieważności umowy kredytowej (pkt I), oddalił powództwo o zasądzenie kwoty 162 786,60 zł z odsetkami (pkt II), ustalił bezskuteczność wobec powodów postanowień zawartych w § 2 ust. 1 zd. 2 i § 14 umowy kredytowej oraz postanowień zawartych w § 2 pkt 12, § 7 ust. 4, § 9 ust. 2 pkt 1,2 oraz § 23 Regulaminu kredytu hipotecznego, stanowiącego integralną część umowy (pkt III). Oddalił powództwo w pozostałej części (pkt IV) oraz orzekł o kosztach postępowania (pkt V).

Sąd pierwszej instancji ustalił, że powodowie jako konsumenci zawarli z poprzednikiem prawnym pozwanego umowę kredytu hipotecznego w kwocie 200 000 zł indeksowanego do franka szwajcarskiego (CHF) na zakup lokalu mieszkalnego na rynku wtórnym (§ 2.2 umowy) na okres 276 miesięcy ze zmiennym oprocentowaniem, w skład którego weszła stała marża 1,35 punktów procentowych plus zmienna stawka referencyjna LIBOR 3M (CHF). Zawierając umowę powodowie podpisali oświadczenie, że zostali zapoznani z kwestią ryzyka kursowego w przypadku udzielenia kredytu indeksowanego do waluty obcej, zaciągają taki kredyt i rezygnują z kredytu w złotych, a nadto potwierdzają, że są im znane postanowienia umowy i Regulaminu kredytu hipotecznego (dalej Regulamin),

stanowiącego integralną część umowy. Zgodnie z Regulaminem, w przypadku kredytów indeksowanych do waluty obcej, kredyt był udzielany w złotych (PLN) i w takiej walucie wypłacany, przy przeliczeniu PLN na CHF według kursu nie niższego niż kurs kupna zgodnie z Tabelą obowiązującą w momencie wypłaty środków lub poszczególnych transz kredytu. Saldo takiego kredytu było wyrażone w walucie indeksacyjnej i obliczone według kursu stosowanego przy uruchomieniu kredytu. Raty kapitałowo-odsetkowe miały być wyrażone w CHF i w dniu wymagalności raty przeliczane na PLN według kursu sprzedaży określonego w Tabeli obowiązującej w Banku kredytującym, na koniec dnia roboczego poprzedzającego dzień wymagalności raty. Rata miała być pobierana samodzielnie przez Bank z rachunku bankowego powodów, na podstawie odrębnego pełnomocnictwa. Żadne postanowienie umowy kredytowej ani Regulaminu kredytu hipotecznego nie wskazywało, w jaki sposób kredytodawca ustala kursy walut. Powodowie nie byli informowani o sposobie ustalania tego kursu, nie mieli wpływu na treść umowy ani Regulaminu. Powodowie nie osiągaliby dochodów w CHF; za środki uzyskane z kredytu nabyli nieruchomości w Polsce, płacąc cenę w złotych.

Biorąc pod uwagę te ustalenia faktyczne, Sąd pierwszej instancji uznał, że zasadnicze postanowienia umowy kredytu indeksowanego kursem waluty obcej, zawartej przez powodów z poprzednikiem prawnym pozwanego, spełniają przesłanki z art. 69 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. z Prawo bankowe w brzmieniu obowiązującym w dacie jej zawarcia (aktualny tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 2488, dalej: prawo bankowe). Umowa ta nie pozostaje także w sprzeczności z art. 358¹ § 2 k.c. ani nie godzi w treść art. 353¹ k.c. Powodowie zostali jasno poinformowani o ryzykach zmian, wynikających z możliwości zmiany oprocentowania i kursu waluty obcej (w tym możliwości zmiany wysokości zobowiązania Banku i ich własnego), nie przystali na propozycję kredytu w złotówkach i wybrali kredyt indeksowany do waluty szwajcarskiej; zaniechali natomiast zapoznania się z treścią przedłożonej im przez Bank dokumentacji, co stanowiło ich zaniedbanie. Z tych przyczyn Sąd pierwszej instancji odmówił uznania przedmiotowej umowy za nieważną i zasądzenia kwoty 162 786,60 zł z tytułu zwrotu nienależnego świadczenia, rozpoznając w tej sytuacji żądanie ewentualne powodów i uznając, że objęte nim postanowienia umowy i regulaminu są niedozwolone w rozumieniu art. 385¹ k.c. Sąd stwierdził jednak,

że po ich wyeliminowaniu, umowa stron może być nadal wykonywana bez zmiany jej charakteru albowiem jest znana kwota i waluta kredytu (200.000 zł), jego cel, okres i termin spłaty (276 miesięcy), wysokość prowizji oraz oprocentowanie (suma marży i stopy bazowej). Umowa ta odpowiada cechom umowy kredytu z art. 69 prawa bankowego i jest zgodna z zasadą swobodnego kształtowania stosunków umownych, a przy tym nie jest sprzeczna z prawem ani nie narusza zasad współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.), jest zatem umową ważną jako umowa kredytu złotowego z oprocentowaniem LIBOR.

Po rozpoznaniu apelacji obu stron, Sąd Apelacyjny w Białymstoku wyrokiem z 30 lipca 2021 r. zmienił zaskarżony wyrok w punktach I, II i III w ten sposób, że ustalił nieważność przedmiotowej umowy o kredyt hipoteczny z 1 lutego 2008 r., oddalił apelację pozwanego Banku i orzekł o kosztach postępowania. Sąd Apelacyjny dzieląc ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, dokonał ich odmiennej oceny prawnej i powołując się na przytoczone w uzasadnieniu wyroku orzeczenia Sądu Najwyższego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wydane na tle dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz UE L.95 z 21 kwietnia 1993 r., dalej Dyrektywa 93/13) doszedł do przekonania, że umowa kredytu jest nieważna. Sąd Apelacyjny podniósł, że kredytodawca nie udzielił powodom, będącym konsumentami, wyczerpujących informacji umożliwiających im zrozumienie konstrukcji kredytu indeksowanego walutą obcą oraz ryzyka, wiążącego się z zaciągnięciem takiego zobowiązania. Ustalenie salda udzielonego kredytu oraz wysokości poszczególnych rat nastąpiło w oparciu o arbitralnie ustalane przez pozwanego kursy kupna i sprzedaży waluty obcej. Postanowienia umowy oraz Regulaminu dotyczące tych kwestii określały główne świadczenia stron umowy i były nietransparentne, co oznaczało, że są niedozwolone i nie wiążą stron z mocy ustawy oraz od momentu zawarcia umowy, co sąd orzekający ma obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu, zwłaszcza, że powodowie konsekwentnie nie wyrażali zgody na ich obowiązywanie. Nie ma przy tym możliwości wypełnienia innymi przepisami luki powstałej po ich wyeliminowaniu z umowy i Regulaminu. Po wyeliminowaniu tych postanowień umowa nie może funkcjonować w obrocie prawnym wbrew stanowisku Sądu Okręgowego i z tych przyczyn Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok i uwzględnił

powództwo główne o ustalenie nieważności tej umowy, uznając, że powodowie wykazali interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c.

W skardze kasacyjnej pozwany Bank zarzucił naruszenie art. 385¹ § 1 k.c., art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13, naruszenie art. 69 ust. 3 prawa bankowego, art. 65 k.c. oraz art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, naruszenie art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, naruszenie art. 189 k.p.c. oraz art. 58 § 2 k.c.

Formułując te podstawy kasacyjne, pozwany Bank wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości oraz uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w punkcie III i V i oddalenie powództwa, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku w całości i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna pozwanego nie zasługuje na uwzględnienie. Wszystkie poruszone w niej problemy prawne zostały już rozważone i rozstrzygnięte w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), w świetle którego nie doszło do naruszenia przytoczonych w skardze norm kodeksu cywilnego, prawa bankowego i Dyrektywy 93/13.

Pozwany zarzucił niedostateczne wyodrębnienie klauzuli ryzyka walutowego dotyczącego zastosowania mechanizmu indeksacji zobowiązania kredytowego kursem waluty obcej oraz klauzuli spreadowej odsyłającej do kursów kupna i sprzedaży ustalonych w Tabeli kursów walut obcych banku kredytującego, a także wadliwe przyjęcie, że określają one główne świadczenia stron umowy. Tymczasem istnieje ścisłe powiązanie klauzuli ryzyka walutowego i klauzuli spreadu walutowego wyrażające się w tym, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron celem ustalenia wysokości ich świadczenia. Z kolei klauzula spreadowa nie ma racji bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu przeliczeniowego i wynikającej z niego narażenia konsumenta na ryzyko kursowe. W konsekwencji klauzule te składające się na przyjęty w umowach kredytowych mechanizm przeliczeniowy są ze sobą ściśle

powiązane, a ich rozszczepienie byłoby zabiegiem sztucznym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22)

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje aktualnie pogląd (po początkowym okresie przyjmowania poglądu przeciwnego), że klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej (lub denominowanego w walucie obcej) określają główne świadczenia stron (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20; z 4 kwietnia 2019 r., I CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 21 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21 oraz z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22). Pogląd ten uwzględnia stanowisko TSUE, w orzecznictwie którego podkreśla się, że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 należy uważać klauzule określające podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i z tego względu charakteryzujące tę umowę (zob. wyroki TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, Matei, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, Van Hove, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, pkt 35). Za tego rodzaju postanowienia uznawane są klauzule indeksacyjne (waloryzacyjne), jak i postanowienia odnoszące się do ustalonego w walucie obcej mechanizmu waloryzacji świadczeń (określane niekiedy jako "klauzule ryzyka walutowego"), które wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy - konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu (zob. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i in., pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank i OTP Faktoring, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, pkt 44).

Skarżący zarzucił także naruszenie art. 385¹ § 1 zd.2 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 przez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że postanowienia umowy stron przewidujące indeksację kredytu kursem waluty obcej nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Zarzut ten jest niezasadny, albowiem w orzecznictwie Sądu Najwyższego i TSUE wyjaśniono że wymaganie wyrażenia postanowienia umownego prostym i zrozumiałym językiem jest spełnione, gdy umowa przedstawia konsumentowi w sposób przejrzysty konkretne nakazuje, by

umowa przedstawiła konsumentowi w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu waloryzacyjnego tak, aby by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne związane z zaciągnięciem wieloletniego zobowiązania kredytowego waloryzowanego kursem waluty obcej. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyroki TSUE z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19; z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13 oraz z 20 września 2017 r., C-186/16, a także wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22). W powołanym wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 TSUE wyjaśnił, że wykładni art. 3 ust. 1 Dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowny kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę, mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków. W uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy podniósł, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego,

że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne. Ochrona konsumenta może zostać zapewniona jedynie wtedy, gdy uwzględnione zostaną jego rzeczywiste i tym samym bieżące interesy, a nie interesy, jakie miał w okolicznościach istniejących w chwili zawarcia danej umowy. Podobnie skutki, przed którymi interesy te powinny być chronione, to takie, które rzeczywiście powstałyby, w okolicznościach istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, gdyby sąd krajowy unieważnił tę umowę, a nie skutki, które w dniu zawarcia tej umowy wynikałyby z jej unieważnienia (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C - 260/18, motyw 51).

Klauzule waloryzacyjne, które nie zostały wyrażone w umowie kredytu w sposób jasny i precyzyjny, podlegają badaniu pod kątem spełnienia przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c. Nie jest zasadny kasacyjny zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie przez Sąd Apelacyjny, iż postanowienia umowne dotyczące indeksacji kredytu stanowią niedozwolone postanowienia umowne. Abuzyność tych klauzul została już przesądzona w orzecznictwie Sądu Najwyższego i TSUE, w którym wyjaśniono, że postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych, gdyż kształtują prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku. Zarówno przeliczenie kwoty kredytu na złotówki w chwili jego wypłaty, jak i przeliczenie odwrotne w chwili wymagalności poszczególnych spłacanych rat, służy bowiem określeniu wysokości świadczenia konsumenta. Takie postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne i pozostawiają pole do arbitralnego działania banku; obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron. Są one niedopuszczalne, niezależnie od tego, czy swoboda przedsiębiorcy (banku) w ustaleniu kursu jest pełna, czy też w jakiś sposób ograniczona, np. w razie wprowadzenia możliwych maksymalnych odchyleń od kursu ustalanego

z wykorzystaniem obiektywnych kryteriów (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, Nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18 oraz z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20). W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić na gruncie konkretnego przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych. W celu ustalenia, czy występuje sprzeczność z wymogami dobrej wiary, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C - 415/11 oraz uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12). Konsument pozostaje zawsze stroną słabszą w stosunku do banku, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania o wszystkich aspektach stosunku prawnego wynikającego z umowy. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter, aby po dokonaniu tej oceny zniwelować brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki TSUE z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08; z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, ta akże z 3 marca 2020 r., C - 125/18).

Kolejny zarzut skargi dotyczy naruszenia art. 69 ust. 3 prawa bankowego oraz art. 65 k.c. oraz art. 358 § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 przez ich niezastosowanie i nieprzyjęcie, iż dopuszczalne jest odwołanie się przy wykładni umowy stron do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego przepisu prawa krajowego w postaci art. 69 ust. 3 prawa bankowego lub wykładni oświadczeń woli stron zgodnie z art. 65 k.c. lub normy dyspozytywnej zawartej w art. 358 § 2 k.c. w miejsce klauzul uznanych za niedozwolone postanowienia umowne. Zarzut ten nie zasługuje na uwzględnienie.

Abuzywne klauzule indeksacyjne są od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść kredytobiorcy, chyba że następnie udzieli on świadomej i wolnej zgody na te klauzule i w ten sposób przywróci ich skuteczność z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56). W uzasadnieniu tego judykatu wyjaśniono w nawiązaniu do wcześniejszego orzecznictwa, w tym orzecznictwa TSUE (zob. w szczególności wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18), że zastąpienie niedozwolonego postanowienia umownego odnoszącego się do sposobu określania kursu waluty obcej (w umowie kredytu indeksowanego czy denominowanego) innym sposobem określenia kursu waluty obcej wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdy (koniunkcja przesłanek): 1) po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, a zatem wola jednej ze stron, w tym konsumenta, nie ma w tym zakresie rozstrzygającego znaczenia; 2) całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących w czasie sporu lub możliwych wówczas do przewidzenia, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta i z zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie; 3) istnieje przepis dyspozytywny albo przepis „mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę”, który mógłby zastąpić wyeliminowane niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy w mocy; jeżeli niedozwolone postanowienie umowne odzwierciedlało obowiązujący przepis ustawowy mający zastosowanie w przypadku porozumienia stron, w rachubę wchodzi także zastąpienie niedozwolonego postanowienia „tym

stanowiącym punkt odniesienia przepisem ustawowym w nowym brzmieniu przyjętym już po zawarciu umowy". Nie jest zatem dopuszczalne zastosowanie do rozliczeń stron średniego kursu Narodowego Banku Polskiego w oparciu o art. 358 § 2 k.c. (zob. wyroki Sądu najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22 i z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 941/22). Postulat zastąpienia (substytucji) abuzywnych klauzul kursowych odwołaniem do kursu średniego Narodowego Banku Polskiego nie uwzględnia koniecznego warunku tego rodzaju zastąpienia, zgodnie z którym - w świetle powołanego utrwalonego orzecznictwa - wchodzi ono w rachubę tylko wtedy, gdyby jego brak narażał konsumenta, przez upadek umowy w całości, na szczególnie niekorzystne skutki, przy czym decydujące w tym zakresie jest zdanie konsumenta. W toku postępowania w niniejszej sprawie powodowie konsekwentnie domagali się zaś ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu powołując się na nieważność tej umowy. Stanowi to o niezasadności kasacyjnego zarzutu naruszenia art. 58 k.c. Po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych nie jest możliwe utrzymanie umowy kredytu indeksowanego kursem CHF o charakterze zamierzonym przez strony, co przemawia za jej nieważnością, a ściślej za nieistnieniem wynikającego z niej stosunku prawnego między stronami (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD B/2021, poz. 20). Wyeliminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie prowadzi do utrzymania w mocy kredytu indeksowanego kursem CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR. Brak także podstaw do zastąpienia stawki oprocentowania LIBOR stawką WIBOR (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD D/2022, poz. 45 oraz z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22).

Sąd Najwyższy stanął także na stanowisku, że nie można dokonać wykładni umowy stron na podstawie art. 65 k.c., już po usunięciu z niej postanowień abuzywnych, w celu ustalenia zgodnego celu i zamiaru stron co do sposobu ustalenia kursu CHF. Sprowadzałoby się to bowiem do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, prowadząc do zmiany jej rozumienia przez wprowadzenie odesłania do wartości rynkowej CHF. Groziłoby to ryzykiem dalszego pogorszenia sytuacji strony dotkniętej nadużyciem, gdyby strona, która narzuciła niedozwolone postanowienie umowne wywodziła, że nie zawarłaby umowy z jego pominięciem. Takie rozwiązanie stałoby

w sprzeczności z celami prewencyjnymi Dyrektywy 93/13 w postaci zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22).

Pozwany zarzucił w skardze naruszenie art. 189 k.p.c. przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że po stronie powodów występuje interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytu. Powództwo oparte na art. 189 k.p.c. służy udzieleniu ochrony prawnej w procesie, przez ustalenie istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego, osobie, która ma interes prawny w jej uzyskaniu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 2016 r., IV CSK 435/15). Interes prawny to istniejąca po stronie powoda obiektywna potrzeba wprowadzenia jasności i pewności w sferze jego sytuacji prawnej, wyznaczonej konkretnym stosunkiem prawnym, zagrożonej, a niekiedy nawet naruszonej już przez pozwanego, przez usunięcie tego stanu przez prawomocny wyrok sądu. Do kwestionowania interesu prawnego na gruncie tej regulacji dochodzi zazwyczaj w sytuacjach, w których występuje równocześnie, obok, także inna forma ochrony praw powoda, tj. gdy stan niepewności prawnej może być usunięty w drodze dalej idącego powództwa o świadczenie lub podjęcia obrony w toku już wytoczonej przez pozwanego w procesie o ustalenie odrębnej sprawy o świadczenie. W konsekwencji możliwość wytoczenia powództwa o świadczenie wyklucza po stronie powoda istnienie interesu prawnego (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 13 kwietnia 1965 r., II CR 266/64, OSPIKA 1966, nr 6-8, poz. 166; z 18 grudnia 1968 r., I PR 290/68, BSN z 1969 r., nr 6; z 29 lutego 1972 r., I CR 388/71; z 4 marca 2011 r., I CSK 351/10 oraz z 5 września 2012 r., IV CSK 589/11). Ocena w zakresie istnienia bądź nieistnienia interesu prawnego, jako przesłanki powództwa przewidzianego w art. 189 k.p.c., nie może być dokonywana w sposób schematyczny, lecz zawsze z uwzględnieniem konkretnych okoliczności sprawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 18 marca 2011 r., III CSK 127/10 i z 10 czerwca 2011 r., II CSK 568/10). Okoliczności uzasadniające interes prawny w wytoczeniu powództwa o ustalenia muszą istnieć w chwili zamknięcia rozprawy przed sądem drugiej instancji (art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.). Interes prawny jest zachowany, gdy ze spornego stosunku wynikają jeszcze dalsze skutki, których dochodzenie

powództwem o świadczenie nie jest możliwe bądź nie jest jeszcze aktualne. Sąd Apelacyjny trafnie zatem przyjął istnienie interesu prawnego powodów w ustaleniu nieważności umowy kredytu (ściślej nieistnienia stosunku prawnego z niej wynikającego), skoro uwzględnienie powództwa o ustalenie nieistnienia umowy kredytowej wywiera przede wszystkim skutki w odniesieniu do obowiązywania umowy na przyszłość, a zatem ma szerszy zakres aniżeli tylko związany z koniecznością dokonania rozliczeń dotychczasowych świadczeń pieniężnych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano, że możliwość dochodzenia roszczenia o zwrot zapłaconych rat kredytu nie eliminuje interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieistnienia stosunku prawnego w związku z nieważnością umowy kredytu. Wyrok zasądzający świadczenie restytucyjne na rzecz kredytobiorcy nie rozstrzygałby bowiem - ze skutkiem wynikającym z art. 365 § 1 k.p.c. - czy stosunek kredytu został ważnie nawiązany (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22). Należy też podnieść, że w wyroku z 23 listopada 2023 r., C-321/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że art. 7 ust. 1 Dyrektywy 93/13 w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z ich wykładnią dokonaną w orzecznictwie, które w celu uwzględnienia wytoczonego przez konsumenta powództwa zmierzającego do stwierdzenia bezskuteczności nieuczciwego warunku w umowie zawartej z przedsiębiorcą wymagają dowodu na istnienie interesu prawnego, w sytuacji gdy uznaje się, że taki interes nie istnieje, jeżeli konsumentowi przysługuje powództwo o zwrot nienależnego świadczenia, lub gdy może on powołać się na tę bezskuteczność w ramach obrony przed powództwem wzajemnym w przedmiocie wyegzekwowania wykonania zobowiązania wytoczonym przeciwko niemu przez tego przedsiębiorcę na podstawie tego warunku.

W tym stanie rzeczy orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnięto na podstawie art. 98 § 1 i § 1¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c., a także § 2 pkt 6 i § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1964).

[SOP]

[a]